

nej literatury, a także indeksy: osób i rzeczowy, to niewątpliwie całość prezentuje dobrze przemyślane i staranne opracowanie podjętej problematyki, zasługujące na wysoką ocenę i uznanie. Z pewnością zyska też spore zainteresowanie czytelników, do których można będzie zaliczyć obszerne kręgi historyków prawa rzymskiego i prawa kanonicznego, zarówno ze sfer naukowych, jak i studentów oraz miłośników kultury antycznej i historii. Warto także podkreślić, iż w dzisiejszej wspólnej Europie wielości kultur, czerpiących z rzymskich i chrześcijańskich korzeni, książka Antoniego Dębińskiego wyraża właśnie taki historyczny i aktualny europejski wymiar nauki.

Marek Kuryłowicz*

TOMASZ GIARO, *Römische Rechtswahrheiten. Ein Gedankenexperiment*. Wydawnictwo Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 2007 [Studien zur europäischen Rechtsgeschichte. Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für europäische Rechtsgeschichte, Band 219], ss. XII, 767

1. Pierwsza obszerna publikacja Tomasza Giaro na temat kryterium prawdy w dogmatyce prawa rzymskiego ukazała się w 1987 roku (*Dogmatische Wahrheit und Zeitlosigkeit in der römischen Jurisprudenz*, «BIDR» 90 (1987), s. 1-104)¹. Zamierzone wówczas, jeszcze pod kierunkiem profesora Henryka Kupiszewskiego (*Vorwort*, s. VII), badania nad stosowaniem argumentu z prawdy i fałszu (*verum est – falsum est*) przez rzymskich jurystów w uzasadnieniach podejmowanych rozstrzygnięć (a więc jako *ratio decidendi*), rozrosły się z czasem ponad jurysprudence klasyczną w stronę recypowanego pra-

* Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

¹ Wkrótce potem opublikowany został przez tegoż Autora artykuł: *Prawda i autorytet w jurysprudencji klasycznej* («ZNUJ» 125 (1989), s. 29-50), jeden z nielicznych na ten temat w języku polskim.

wa rzymskiego i tradycji romanistycznej w Niemczech². Z tych dwu punktów odniesienia główne miejsce zajmuje XIX-wieczna romanistyka niemiecka, a całość obraca się w ten sposób wokół antycznego prawa rzymskiego oraz nowożytnej romanistycznej tradycji prawnej. Inną zamierzoną ideą, towarzyszącą powstaniu książki, było historyczno-teoretyczne podejście do badanej problematyki, w takim bowiem połączeniu historii i teorii prawa upatruje Autor nowe możliwości poznawcze („die epistemologische Fruchtbarkeit” – *Vorwort*, VII). W rezultacie sprowadza się to do próby teoretycznego ujęcia przekazanych historycznie twierdzeń rzymskich jurystów oraz niemieckich romanistów o prawdziwości norm prawnych oraz prawniczych orzeczeń i opinii.

Wynikiem tak ukierunkowanych wieloletnich studiów Autora stała się omawiana monografia, imponująca zarówno swoją objętością (767 stron wraz z indeksami)³, jak i rozległością myśli historyczno- i teoretycznoprawnej, nie tracąc przy tym z pola widzenia również dogmatyki. W zapowiedzi wydawcy monografia została przedstawiona jako studium z filozofii i dogmatyki prawa⁴.

Dokładne przedstawienie bogatej treści tej książki i głębokich przemyśleń Autora jest w zwięzłej nocie recenzyjnej właściwie niemożliwe. Trzeba ograniczyć się zatem do wskazania kilku wybranych punktów orientacyjnych omawianego dzieła.

2. Początek (rozdział I: *Wahrheitszweifel der Moderne*, s. 1-98)⁵ dała zainicjowana w połowie XIX wieku przez Juliusza Hermanna

² Zapewne pod wpływem długoletnich studiów w Max-Planck-Institut für europäische Rechtsgeschichte, Frankfurt am Main (*Vorwort*, s. VII).

³ Literatur (s. 617-692), Sachregister (693-707), Personenregister (708-716) oraz Quellenregister (717-767).

⁴ „Anhand von historischen Modellen anstelle ontologischer Kontinuitäten wird jenseits aller rechtphilosophischen Spekulation die Leistungsfähigkeit des rechtsdogmatischen Wahrheitsbegriffs erörtert”.

⁵ Podtytuły rozdziału (s. 1): 1. LEGITIMATION DURCH WAHRHEIT. A. Rechtshistorische Aufklärung. B. Persistenz der juristischen Metaphysik. C. Rechtspositivierung: Richtigkeit statt Wahrheit. D. Nachpositivistische Auflockerung. 2. WAHRHEIT

Kirchmanna (1802-1884) dyskusja nad pytaniem o naukowość dogmatyki prawa. Kirchman sugerował mianowicie degradację jurysprudencji jako nauki z piedestału kapłanki prawdy („Priesterin der Wahrheit”) do roli służki przypadku („Dienerin des Zufalls” – s. 18). Zagadnienie to przewijało się również w pracach Rudolfa von Jheringa (1818-1892), który nadał mu kształt pytania o zdolność wyrażania nauki prawa przez obowiązujące normy prawne („Wahrheitsfähigkeit des Rechts”). Debata znalazła wielorakie echo w licznych publikacjach przedstawicieli niemieckiej nauki prawa (również np. F. von Savigny’ego), doprowadzając m. in. do ukształtowania się teorii prawa prywatnego jako nowej dyscypliny filozoficznoprawnej. Dołączyła z czasem do tego kwestia prawdziwości wykładni stosowanego prawa, przy czym chodziło tu zarówno o naukową (dogmatyczną), jak i sądową interpretację powszechnego prawa.

Pytanie o zdolność wyrażania prawdy przez obowiązujące normy prawne („die Wahrheitsfähigkeit von Rechtsnormen”) oraz związana z nim kwestia naukowości jurysprudencji nie dają się – zdaniem Autora – odnieść bezpośrednio do antycznych tekstów, ponieważ te milczą na ten temat. W tej sytuacji problem związków między dogmatyką a nauką prawa u Rzymian można przedstawić – nadal według Autora – jedynie w drodze historycznego eksperymentu myślowego (s. 98: „eines historischen Gedankenexperiments”). Dwa następne rozdziały poświęcone są dlatego najpierw analizie nieprawniczej, łacińskiej literatury (rozdział II: Wahrheitsglaube der Antike, s. 99-196)⁶,

VON RECHTSNORMEN. A. Savignys Rechtswahrheiten. B. Jhering oder die Wahrheitsunfähigkeit des Rechts. C. Die Kognitivismusdebatte. D. Wahrheitsproduktion durch Konsens. 3. WAHRHEIT DER JURISPRUDENZ. A. Auslegungswahrheit des gemeinen Rechts. B. Zwischen Wissenschaft und Dogmatik. C. Wahrheit der Subsumption. D. Wahrheit der Interpretation.

⁶ Podtytuły (s. 99): 1. WAHRHEIT UND WAHRSCHEINLICHKEIT. A. Wahrheitsträger und Wahrheitskriterium. B. Diskurswahrheit der Wissenschaft. C. Probabilismus und Verisimilismus. D. Wahrscheinlichkeit als Wahrheitsersatz. 2. WAHRHEIT VON FORDERUNGSSÄTZEN. A. Theorie, Praxis, Poesis. B. Philosophie des rechten Tuns. C. Wahre Interpretationen, Evaluationen und Präskriptionen. D. Das technische Ethikkonzept. 3. WAHRHEIT DER WEISHEIT.

a następnie tekstem źródłowym (klasycznego) prawa rzymskiego (rozdział III: Wahrheitsmedium Jurisprudenz, s. 197-298)⁷. Ta analiza otwiera dalszą drogę do zbadania kryteriów prawdy, racjonalności i siły przekonywania („Überzeugungskraft”) w prawie i argumentacji rzymskich jurystów. Jak zauważa sentencjonalnie T. Giaro „ Wird mann nach Goethe erst beim Unübersetzlichen der fremden Nation gewahr, so eröffnen auch die Wahrheitsurteile einen Zugang der römischen Rechtswelt” (s. 297).

Kontynuację antycznej (rzymskiej) problematyki stanowią zatem dwa kolejne rozdziały: IV (Wahrheit als Rechtsgeltung, s. 299-408)⁸ oraz V (Wahrheit juristischer Argumente, s. 409-518)⁹. Zawierają one

A. Wahrheit als Wirklichkeit und als Maßstab. B. Ethischer Naturalismus und Intellektualismus. C. Die römischen Tugenden *sapientia* und *prudentia*. D. Wahrheit des Tuns.

⁷ Podtytuły (s. 197): 1. DAS RÖMISCHE JURISTENRECHT. A. Der rationalistische Rechtsbegriff. B. Geltungsgrund *auctoritas*, C. Stufen der Konsensgeltung. D. Mehrheit als Konsensersatz. 2. DIE RÖMISCHE JURISPRUDENZ. A. Zwischen *temis scientia* und *vera philosophia*. B. Wertbezug der Jurisprudenz. C. Deduktion und Interpretation. D. Kognitiv-normative Kompetenz. 3. JURISTISCHE WAHRHEITSURTEILE. A. Wahrheitslocus Diskurs. B. Beweglichkeit juristischer Ontologien. C. Geltungsfunktion von Wahrheitsurteilen. D. Schwacher Kognitivismus.

⁸ Podtytuły (s. 299): 1. PRÄSKRIPTIVITÄT DER WAHRHEIT. A. Bindungskraft von Wahrheitsurteile. B. Wahrscheinlichkeit von Faktenurteilen. C. Wahrheitsurteile als Normativurteile. D. Normative Induktion. 2. WAHRE RECHTSREFERATE. A. Festellungen des geltenden Rechts. B. Geltung wahrer Sentenzen. C. Wahrheit und synonyme Validationswörter. D. Abstraktionsgrad von Wahrheitsurteilen. 3. WAHRE NORMVORSCHLÄGE. A. Faktisch-axiologische Geltung. B. Wahrheitsurteile als Bilanzurteile. C. Komparativ und werdendes Recht. D. Ambivalenz des Komparativs. 4. GELTUNGSFALSIFIKATIONEN. A. Deduktive Falsifikationen. B. Pseudofalsifikationen. C. Bloße Umformulierungen. D. Interpretative Falsifikationen.

⁹ Podtytuły (s. 409): 1. RATIONALITÄT DER WAHRHEIT. A. Argumentative Verortung, Kohärenz und Konsistenz. B. Begründungsellipse und kasuistische Wahrheit. C. Wahrheit, *ratio*, *utilitas*. D. Rationale Präskriptivität. 2. WAHRHEIT DER SUBSUMPTION. A. Verifikationsurteile im Anwendungsdiskurs. B. Wahre Subsumtionen. C. Wahrheit des Tatbestandes. D. Subsumptionsurteile als Bilanzurteile. 3. WAHRHEIT DER EDIKTSAUSLEGUNG. A. Interpretative

gruntowną analizę tekstów źródłowych prawa rzymskiego, prowadzoną jednakże nie tradycyjną metodą dogmatyczną, lecz w ujęciu historyczno-teoretycznym. Wynika z niej m. in., że w prawie jurystów przyjęte osady prawdziwości lub fałszu spełniały przede wszystkim funkcje pragmatyczne, uzasadniające obowiązywanie normy prawnej lub w każdym razie zawierające propozycje uzasadnienia. Często też powołują się juryści na pretorski edykt, który ze względu na swoją niekompletność wymagał stałej interpretacji. W tym zakresie dążyli juryści przy pomocy różnorodnych argumentów i metod do pewnej uzgodnionej wykładni („konsensfähige Rechtsauslegung”), w której osady weryfikacyjne stanowią jednocześnie propozycje walidacyjne.

W ostatnim rozdziale (VI. Die Frage des Wahrheitsträgers, s. 519-615)¹⁰ powraca Autor do ocen pojęcia prawdy dogmatycznej w prawie, które uznaje nie tylko za zbędne, ale nawet za niebezpieczne. Dogmatyka prawa nie wydaje się zdolna do posługiwania się kryteriami prawdziwości i powinna w tym zakresie zadowolić się wsparciem tradycji i nauki prawa. Tu zaś jest inaczej: „Wie jede andere Wissenschaft ist auch die Rechtswissenschaft ohne Wahrheitsanspruch sinnlos” (s. 615).

3. Książka Tomasza Giara jest w wielu aspektach wyjątkowa i stanowi niewątpliwie prawdziwe wydarzenie naukowe. Zwraca uwagę przede wszystkim rozległość ujęcia historyczno i teoretycznoprawnego z jednoczesnym odniesieniem do prawa rzymskiego antycznego

Subsumtionen. B. Textverdrängung durch den Kommentar. C. Abneigung gegen textuelle Wahrheiten. D. Topoi und Maximen im Ediktsbereich. 4. Überzeugungskraft der Wahrheit. A. Deduktion, Argumentation, Persuasion. B. Superlative Wahrheiten. C. Häufung von Argumenten. D. Zeitlosigkeit römischer Rechtswahrheiten.

¹⁰ Podtytuły (s. 519): 1. WAHRHEIT DER TRADITION. A. Wissen und Machen, Konsens und Tradition. B. Kumulativität der dogmatischen Wahrheit. C. Spätantiker Bruch der Diskurstradition. D. Rezeption und Wiederaufnahme des Dialogs. 2. WAHRHEIT DER QUELLEN. A. Vernunftrecht und Rückgang des Dialogs. B. Quelle, Literatur, Praxis, Gesetz. C. Dialogpartner Stoff, Dialogmedium Wesen. D. Halbierete Quellenmäßigkeit. 3. WAHRHEIT UND DOGMA. A. Geschichte und Dogmatik. B. Mängel der dogmatischen Wahrheit, C. Wahrheit und Gerechtigkeit. D. Der Platz in Wissenschaftsakademien.

oraz romanistycznej (niemieckiej) tradycji prawnej. Na tym tle swoje miejsce znajduje także dogmatyka prawa, co w rezultacie daje wielostronny i plastyczny obraz omawianej problematyki, ujawniającej w takim przedstawieniu coraz to nowe aspekty badawcze. Napisana znanym ze swej hermetyczności językiem teorii prawa nie jest lekturą łatwą i szkicowy przegląd treści nie jest w stanie oddać bogactwa myśli, subtelności naukowego dyskursu, mistrzostwa metody i godnej podziwu erudycji Autora. Należy więc wszystkich zainteresowanych zachęcić z całym przekonaniem do starannej lektury z niewątpliwym pożytkiem naukowym i intelektualnym dla czytelnika.

Marek Kuryłowicz*

DOROTA BUGAJNA-SPORCZYK, EWA DZBEŃSKA, IZABELLA
JANSON, MARIA SZTEKIER-ŁABUSZEWSKA, *Fundacje
i stowarzyszenia. Prawo i praktyka*, Wydawnictwo Zrzeszenia
Prawników Polskich, Warszawa 2005, ss. 527

Recenzowana książka jest jedną z kilku, opublikowanych w ostatnim czasie prac, mających za zadanie ułatwienie zakładania fundacji i stowarzyszeń.

Publikacja składa się z dwóch zasadniczych części. Ich Autorami są praktycy, sędziowie orzekający zarówno w sądach powszechnych, jak i w sądownictwie administracyjnym. I tak, D. Bugajna-Sporczyk (sędzia Sądu Rejonowego, XIX Wydziału Gospodarczego Krajowego Rejestru Sądowego) oraz I. Janson (sędzia Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie) opracowały część pierwszą (s. 11-406) poświęconą fundacjom, natomiast Ewa Dzbeńska (sędzia Naczelnego Sądu Administracyjnego) oraz M. Sztekier-Łabuszewska

* Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie